

CENTRE EXCURSIONISTA DE LA SERRA ESPADÀ

Dipòsit Legal: CS-364-1999

SOCIETAT D'AMICS DE LA SERRA ESPADÀ

BUTLLETÍ NÚM. 64 | PRIMAVERA · ESTIU - 2022

Estimats socis i sòcies:

Un aniversari és bastant més que una celebració matemàtica. El 30 no deixa de ser res més que un número; però, si se li afegeix la paraula “anys”, entrem en un camp temporal molt extens: tres dècades, mitja vida per a la majoria dels membres de la nostra associació. Un grup de gent que va començar amb un objectiu molt clar: la defensa d'una tirera de muntanyes que de sobte s'alça altiva a més de 1.000 metres sobre la Plana, la vall del Palància o molt a prop de la mar. Una serra abrupta amb pendents, barrancs, pobles menuts i frondosa vegetació, entre la qual destaca la resistent i productiva surera.

La lluita i les reivindicacions dels integrants de la SASE aconseguiren en 1998 un dels seus objectius més ambiciosos: que la Serra d'Espadà fora declarada Espai Natural Protegit.

Moltes han sigut les tasques executades assíduament a la Serra d'Espadà. Les al·legacions a projectes poc respectuosos amb el medi ambient, les publicacions, la senyalització i homologació de senders, la compra, custòdia i cura de terres i bancals, i l'organització d'excursions han contribuït al manteniment i la divulgació de la riquesa natural i patrimonial d'aquests barrancs, muntanyes i pobles. Tot açò ho ha fet possible la gent que ha format part de l'associació i s'ha implicat de debò. Són les persones que, a més, han contribuït a la neteja de senders i bancals, han fet replantacions, han identificat arbres monumentals, han vigilat per a prevenir incendis forestals, han redactat articles en les nostres publicacions o han preparat sortides i viatges; en fi, la constància d'un treball fet per voluntaris. I tota aquesta feina ha estat coordinada per Carme Orenga. Gràcies a ella s'han pogut gestionar totes les activitats.

En els darrers anys temíem pel futur de la SASE. “Què passarà amb la SASE quan Carme es jubile?” ens preguntàvem. Per sort, va aparèixer Víctor. Si no fora per aquest relleu, probablement ara no estaríem celebrant els trenta anys de la nostra associació. Moltes gràcies a tots dos i a tots els socis i totes les sòcies que fan possible els bons moments que passem junts.

Manolo Pérez

Edita: **Societat d'Amics de la Serra Espadà**

Les opinions dels autors no han de coincidir necessàriament amb les del consell de redacció.

Consell de redacció: Imma Vicent, Pablo Rubio i Víctor Bayona.

Disseny i maquetació: Imprenta Tenas

Adreça Internet: <http://www.serra-espada.org>

Correu Electrònic: tecnicssase@serra-espada.org

 [societatdamicsserraespada](https://www.facebook.com/societatdamicsserraespada)

Dipòsit Legal: CS-364-1999

Portada i contraportada: Ruta dels masos a Vallibona. Fotos: Ángel Gómez.

Coordinació: Víctor Bayona

Imprimeix: Imprenta Tenas · Segorbe

ÍNDEX

Portada.....	1
Estimats socis i sòcies.....	2
Full d'inscripció.....	3
Índex.....	4
Notícies SASE.....	5
Arbres de la Serra.....	8
Programació.....	11
Anecdolari.....	18
Ecologia.....	20
Cuinar en verd.....	22
Patrimoni.....	23
Novetats bibliogràfiques.....	26
Contraportada.....	28

NOTÍCIES SASE

LABORATORI DE FIBRES «FibresLab»

El passat 10 de desembre, la SASE va signar un conveni per posar en marxa el Laboratori de Fibres «FibresLab», projecte finançat per Fundació Caixa Castelló i Caixabank amb 10.000 € que la nostra entitat gestiona juntament amb l'associació Arrelaires.

Les activitats es desenvoluparan des de febrer a juliol de 2022, i consistiran en quatre tallers pràctics i una residència creativa, on participaran fins a onze alumnes residents en municipis de la Serra d'Espadà i els voltants.

Aquesta iniciativa és una rèplica millorada del Laboratori de Suro «SuberLab», que amplia el seu àmbit de treball per incorporar les artesanies elaborades amb fibres vegetals i passa a denominar-se «Laboratori Subersiu».

En definitiva, amb aquesta experiència la SASE pretén fer valdre els aprenentatges del projecte del suro per a la promoció de la resta de recursos locals i naturals que tradicionalment s'han aprofitat als pobles de la Serra.

Teniu més informació en la pàgina web:
<https://suberlab.org/>

ASSEMBLEA DE BOSC VIU

El passat 17 de desembre, la SASE va participar virtualment en l'assemblea anual de Bosc Viu, una plataforma per a la defensa dels ecosistemes forestals valencians, a la qual forma part des de ja fa temps la nostra entitat.

Durant aquesta reunió es va acordar donar suport a la coordinadora valenciana per a la ubicació racional de les energies renovables i ajudar a la realització dels actes i accions que aquesta organitza, així com secundar la campanya contra les tals desmesurades, agressives i injustificades, que afecten centenars d'hectàrees de bosc en la Serra d'Enguera i el Massís del Caroig.

Es va comunicar també que uns quants membres de Bosc Viu impulsaran un grup de documentació per recopilar dades, legislació, informacions i documents importants, amb base científica, per a fonamentar una nova gestió forestal al nostre territori que siga veritablement sostenible, viable i respectuosa amb els ecosistemes i els seus habitants.

La SASE per la seua banda va informar l'assemblea de les passes donades fins ara dins de la seua campanya «Recuperem La Mosquera», així com els pròxims moviments que farem per tractar de reviscolar aquesta lluita que vàrem iniciar en 2018.

SECCIÓ ESPORTIVA DE MUNTANYA

El passat mes de febrer la SASE va rebre la carta de benvinguda de la Federació Espanyola d'Esports de Muntanya i Escalada, on es reconeix a la Secció Esportiva de Muntanya de la SASE com a membre de ple dret d'aquesta, amb número de registre 14.12.138.

Pertànyer tant a la federació nacional (FEDME) com autonòmica (FEMECV), li permet a la SASE gaudir d'una sèrie d'avantatges, com ara poder optar a convocatòries per a subvencions, possibilitat d'organitzar proves del calendari FEDME, o un servei d'assessorament telefònic per atendre les nostres consultes, a més a més de descomptes especials per als nostres socis i sòcies.

Un altre dels beneficis de pertànyer a la Federació és la possibilitat que els socis i sòcies de la SASE puguen tramitar directament la seua llicència federativa per Internet i en qualsevol moment de l'any.

Més informació:

<https://www.femecv.com/ayudas-para-la-tramitacion>

CELEBRACIÓ DEL 30 ANIVERSARI DE LA SASE

El passat diumenge 6 de març es va organitzar una jornada per commemorar el 30 aniversari de la SASE, i no se'ns va ocórrer millor manera per celebrar-ho que pujar el cim que li dona nom a la Serra i a la nostra entitat: el pic Espadà.

Encara que les previsions de l'oratge no eren ni de bon tros les millors, per sort vàrem gaudir d'un magnífic matí sense pluja i sense gent a la muntanya, la qual cosa ens va permetre coronar el cim i xalar d'aquesta talaia en la intimitat que permet un grup de més de 25 persones. Va ser una mena de regal de la Serra a l'entitat que tant l'estima.

A continuació ens traslladàrem a Jérica per a dinar a l'hotel Rio Palancia, on la germanor i la bona cuina van regnar. La guinda del pastís la va posar Paquita amb les seues cançons folklòriques que tant ens alegren l'ànima. Per baixar el dinarot acabàrem la jornada amb una caminada pel congost del riu Palància i d'allí tots i totes cap a l'autobús que ens havia de tornar a casa.

Tot açò no haguera sigut possible sense l'esforç d'un guia d'excepció com Lluçia Almodóvar, que es va preparar la ruta a consciència, tenint cura dels caminants en tot moment. En definitiva, un dia redó per a

la SASE i per als seus socis i sòcies, que amb la participació en les activitats organitzades contribueixen a garantir el futur de la nostra entitat.

la manufactura d'artesanies, l'organització de tallers pràctics i residències, i la gestió forestal sostenible del bosc de sureres, entre altres.

Així doncs, li donem la benvinguda a un nou actor del territori amb el qual la SASE tractarà d'establir aliances de futur per a la conservació i promoció del patrimoni natural i cultural de la Serra d'Espadà, i també la generació de mitjans de vida sostenibles i respectuosos amb la natura per als seus pobladors i pobladores.

Més informació: <https://www.instagram.com/cordesuro>

ASSOCIACIÓ «COR DE SURO»

Ens complau presentar-vos a l'Associació per a la Promoció del Suro i l'Artesania en la Serra d'Espadà «Cor de Suro», una nova entitat amb seu al municipi d'Eslida, formada pels promotors i promotores del suro que varen participar en el projecte «SuberLab», iniciativa promoguda per la SASE en 2021.

Gràcies al suport de l'Ajuntament d'Eslida i l'interès personal de la seua alcaldessa Lucia Doñate, aquesta associació recentment constituïda comptarà amb un espai de treball i formació en aquest municipi per continuar amb la tasca de promoció del suro, mitjançant

COR DE SURO

Promoció del Suro i
l'Artesania des de
la Serra d'Espadà

@cordesuro

cordesuro@gmail.com

LA SEU DE LA SASE

Aquesta temporada, continuarem obrint la seu de la SASE els dimecres hàbils de 12 a 14 h i de 16 a 18 h. Si hi ha cap canvi d'horari vos informarem mitjançant el nostre Facebook. Recordeu que la seu es troba al carrer Puríssima, núm. 18, baix de Nules, i que en

ella podeu trobar llibres, tríptics, quaderns, cartografia, etc. i sobretot informació dels viatges i excursions que anem a fer. Els socis i sòcies podeu demanar préstecs de mapes, llibres o qualsevol material que siga del vostre interès.

ARBRES DE LA SERRA

EL CIRERER DE SANTA LLÚCIA (*PRUNUS MAHALEB*)

El cirerer de Santa Llúcia (*Prunus mahaleb*), també anomenat cirerer de guineu, cirerer bord o verdprú a altres llocs de la nostra geografia, és un arbre caducifoli que rarament sobrepassa els deu metres d'alçària. Els exemplars més joves presenten un tronc definit amb escorça grisenca i llisa, mentre que en els més envellits la corfa s'esquerda longitudinalment i la llisor acaba per esvanir-se. Les branquetes i tiges tendres solen estar cobertes per una capa pilosa de coloració groguenca que en passar el temps es torna glabra, adquirint, doncs, una coloració marró.

Aquesta bonica rosàcia forma part del nombrós gènere *Prunus*, dins del qual també s'hi troben el cirerer (*Prunus avium*), que és el seu autèntic cosí-germà, l'aranyoner (*Prunus spinosa*), amb les baies del qual s'elabora el popular patxaran, l'ametller (*Prunus dulcis*), profusament conreat a la nostra serra, el prunyoner (*Prunus domestica*) i el bresquiller (*Prunus persica*), per esmentar-ne només uns quants

Fulles:

Com altres plantes de l'extensa família de les rosàcies, les inflorescències del cirerer de Santa Llúcia, que són hermafrodites, s'arrangen de tres a dotze unitats en curts corimbos. Les

floretes sorgeixen just a les puntes de tiges laterals, les quals van unides a una tija més gran anomenada peduncle. Generalment les flors assoleixen una amplària d'un centímetre i són d'un blanc veritablement encisador. La florida del verdprú és una autèntica delectació per a la vista, de manera que paga la pena visitar a començaments de la primavera els indrets on creix aquesta planta. És important remarcar també que la pol·linització del verdprú la duen a terme diferents espècies de mosques, abelles i borinots.

Fruits:

Els fruits o cireres, que són drupes ovades d'aproximadament un centímetre d'amplària, posseeixen una tonalitat verda que va enfosquint-se gradualment fins a esdevenir negra. Malgrat que són mengívoles—la gent dels pobles n'ha menjat en èpoques d'escassetat de queviures—, el seu tast és una mica acerb. No obstant això, animals com la rabosa, el teixó, la fagina i diverses espècies d'ocells se'ls mengen de bona gana. Aquests animals són excel·lents aliats del cirerer de Santa Llúcia perquè, en disseminar les llavors fins a indrets a voltes molt allunyats, juguen un paper fonamental en la supervivència d'aquesta planta. Les cireretes contenen les llavors, de textura suau i forma ovoidal, el tast de les quals recorda a les ametlles amargues.

Distribució:

El cirerer de Santa Llúcia és oriünd de l'Europa central i meridional, el nord d'Àfrica i l'Àsia occidental. A la península Ibèrica aquesta planta s'escampa predominantment per tota la meitat oriental –Serralada Cantàbrica, àrees muntanyenques de Burgos i Sòria, Pirineus, etcètera–, baixant inclús fins a algunes parts d'Andalusia. Al nostre territori és prou comú trobar-ne a les comarques més muntanes de la província de Castelló, al racó d'Ademús i a les serralades del nord d'Alacant, on sovint aquesta planta s'ha fet servir com a peu apropiat per a empeltar cirerers (*Prunus avium*) en llocs com la Vall de la Gallinera, l'Orxa o la Vall de Laguar. Cal afegir-hi, però, que el cirerer de Santa Llúcia s'ha introduït –i també naturalitzat– al continent americà, on està catalogat com a espècie invasora. Així mateix, a Austràlia i Nova Zelanda el verdprú s'ha estés de manera preocupant per tota mena de paratges salvatges i parcs naturals.

Hàbitat:

El cirerer de Santa Llúcia és una espècie termòfila i pionera que sol mostrar predilecció pels substrats humits de tipus calcari –també pot tolerar els terrenys silicis–. Es desenvolupa òptimament en orles d'arbredes caducifòlies o mixtes i al voltant d'ullals muntanyencs des dels

200 fins als 1.500 metres d'altitud. Busca indrets assolellats, encara que sempre amb un índex pluviomètric d'entre 500 a 600 mil·límetres anuals. Aquesta planta s'associa bé amb l'espinal (*Crataegus monogyna*), arbust que també troba el seu òptim creixement en barrancs i clotades fresques i amb el qual comparteix la vistositat de la seua florida primaveral, els esbarzers (*Rubus ulmifolius*), els rosers silvestres (*Rosa canina*) i, en barrancs i ramblades, els baladres (*Nerium oleander*).

A la nostra serra trobem cirerers de Santa Llúcia en bardisses i espinars en indrets amb certa humitat tot l'any. Un lloc que paga la pena visitar durant la seua espectacular floració és el barranc de l'Aigua negra, al terme d'Algímia d'Almonesir.

Usos i curiositats:

Són nombrosíssims els usos que té el cirerer de Santa Llúcia. La fusta d'aquest arbret, prou densa, resistent i amb un creixement uniforme, freqüentment s'ha fet servir en l'elaboració de gaiatos, pipes de fumar i caixes de cigars. A més a més, sobretot a la Mediterrània oriental, se n'han confeccionat cofrets, escritors i altres bells objectes de marqueteria o ebenisteria. A alguns pobles d'Andalusia fins i tot s'han utilitzat les arrels per a fer batalls d'esquilla per al ramat. Per altra banda, l'escorça, la fusta i les llavors d'aquesta planta contenen cumarina, un compost químic que destaca per les seues propietats antiinflamatòries, vasodilatadores i calmants. De fet, amb la corfa es pot preparar una infusió amb propietats diürètiques. Així mateix, portant a ebullició fulles i flors es fa una

tisana amb excel·lents propietats digestives.

A països com Armènia, Grècia o Turquia, de la llavor de les cireres del verdprú s'obté una espècia aromàtica molt preada, la qual s'empra per a contrastar la dolçor del çörek, una mena de pa que es prepara amb farina de blat, llevat de forner, mantega, ous, sal i sucre. Els pinyols es trenquen per tal d'extraure el nucli de la llavor, que mesura uns cinc mil·límetres de diàmetre. L'ametlla de la llavor es mol fins a obtenir-ne una pols molt fina abans d'usar-la. Aquesta espècia també es fa servir per a assaonar diversos plats al Magreb i la Mediterrània oriental. A més, cal afegir-hi que les cireres no només s'han fet

servir en la preparació de tota mena de licors, xarops i perfums, sinó també com a excepcional colorant.

Finalment, a causa del seu ample i intricat sistema d'arrels, el cirerer de Santa Llúcia és un arbre extremament útil a l'hora de combatre l'erosió dels sòls, atés que la seua presència afavoreix la regeneració de terrenys empobrits. S'hauria de considerar l'ús d'aquesta espècie, doncs, en futures tasques de repoblació al nostre territori.

Pablo Rubio Gijón
Professor Universitari a USIU (Kènia)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

- Charco, M. i Serra, L. (2014). *Árboles y arbustos autóctonos de la Comunidad Valenciana*. La Roda, Albacete: Centro de Investigaciones Ambientales del Mediterráneo.
- Costa, M. et al. (2005). *Vegetación y flora de la Sierra de Espadán*. València: Fundación Bancaja.
- Pascual, R. (2014). *Guia dels arbustos dels Països Catalans*. Valls, Tarragona: Cossetània.
- Pellicer, J. (2008). *Costumari botànic [3]: Recerques etnobotàniques a les comarques centrals valencianes*. Picanya: Edicions del Bullent.
- Popescu, I. i Caudullo, G. (2016). *Prunus mahaleb in Europe: distribution, habitat, usage and threats*. *European Atlas of Forest Tree Species*. Luxemburg: Publications Office of the European Union. p. 143
- Vázquez Mora, J. R. (2021). *Flora i vegetació de la Serra d'Espadà*. Castelló: Diputació de Castelló.

PROGRAMACIÓ

Centre Excursionista de la Serra Espadà

PRIMAVERA · ESTIU 2022

NOTA: Abans d'anar a qualsevol excursió cal consultar el nostre Facebook per si hi ha algun canvi: <https://es-es.facebook.com/societatdamicsserraespada/>

ATENCIÓ!

- Recordeu que la parada del bus a Nules ara és a la piscina municipal, davant de l'escorxador.
- A causa de les mesures COVID, cal inscriure's prèviament a totes les excursions.
- El nou e-mail i telèfon per inscriure's a les excursions és:
excursionisme@serra-espada.org / 688 77 32 94

TEIXOS I AURONS AL VOLTANT DEL BOVALAR (PENYAGOLOSA)

COL-LABOREN: Miguel Ángel i Luki

Diumenge 1 de maig

Eixida: 7:00 h, piscina municipal de Nules i 7:30 h, c/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló.

Arribada: 19:00 h. (Aprox.)

DIFICULTAT: mitjana **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 450 m **KM:** 16,5

Ruta: des del Pla de Vistabella, passant per alguns masos, ens endinsarem en el barranc de l'Asevar per contemplar la seua frondosa vegetació i alguns vells arbres del bosc, passarem per la font de l'Asevar per arribar a la part més alta de la ruta, les roques Blanques i des d'ací baixarem per cercar el santuari.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: del 19 al 22 d'abril, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 18 euros (inclou autobús i guies).

LES USERES - EL CASTELLET

COL-LABORA: José Villanueva

Dissabte 14 de maig

Eixida: 7:30 h, piscina municipal de Nules i 8:00 h, c/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló. Omplirem els cotxes i ens trobarem al carrer Camí Ral, prop del restaurant Cal Misterio, al voltant de les 9.00 h.

Arribada: 19:00 h. (Aprox.)

DIFICULTAT: mitjana **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 600 m **KM:** 15

Ruta: Les Useres, peiró i bassa del molí la Vila, font de Més Amunt, camí de Llucena, mas de la Trauanta, Castellet (776 m), Penya Roja, bassa del Vaquer i font de la Ponsa, Castellet i tornada per la font de Més Amunt al poble. Després de dinar visitarem el museu del Peregrí.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: fins al 12 de maig, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

EXCURSIÓ PATRIMONIAL: VISTABELLA

COL-LABOREN: Pep Beltrán, Josep Maria Rambla i José Villanueva

Divendres 27 de maig

Ruta: recorrerem els llocs més interessants del poble, unes 2-3 hores, acompanyats del guia per conèixer el patrimoni, visitarem el museu, dinarem en un restaurant típic amb menjar tradicional, coneixerem algun ofici artesà i/o plantació agrícola, etc.

Se vos informarà per whatsapp i email dels detalls d'aquesta excursió (termini d'inscripcions, horari d'eixida i arribada, etc.)

FANZARA - RIBESALBES

COL-LABOREN: Miguel Ángel i Luki

Dissabte 28 de maig

Eixida: 8:00 h, piscina municipal de Nules i 8:00 h, c/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló. Omplirem els cotxes i ens trobarem en Fanzara, en el carrer Molí, passant el pont del riu Millars la primera a la dreta, al voltant de les 8:45 h.

Arribada: 19:00 h. (Aprox.)

DIFICULTAT: baixa **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 350 m **KM:** 13

Ruta: font del Cantón – camí de Ribesalbes – Ribesalbes. La tornada serà per la ruta fluvial (amb bany opcional). En arribar a Fanzara visitarem les obres a l'aire lliure del Museu Inacabat d'Art Urbà, conegut com a MIAU.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: fins al 26 de maig, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

GUADALAVIAR I AQÜEDUCTE DE CELLA

COL-LABORA: Paco Rivas

Diumenge 12 de juny

Eixida: 7:30 h, c/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló i 8:00 h, piscina municipal de Nules.

Arribada: 19:30 h. (Aprox.)

DIFICULTAT: baixa **DURESA:** baixa **DESNIVELL:** 440 m **KM:** 9,2

Ruta: pararem a esmorzar a Terol. A les 10.30 h arribarem a San Blas per fer la senda natural del Guadalaviar de 8 km i 400 m acumulat. En acabar anirem al centre d'interpretació de l'aqüeducte Albarracín-Chella en Gea d'Albarracín, on dinarem. Després de dinar farem el tram IV de l'aqüeducte denominat barranc dels Burros d'1,20 km i 40 metres de desnivell i des d'ací tornarem cap a casa.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: del 30 de maig al 2 de juny, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 18 euros (inclou autobús i guies).

EXCURSIÓ PATRIMONIAL: VIVER

COL-LABOREN: *Pep Beltrán, Josep Maria Rambla i José Villanueva*

Divendres 17 de juny

Ruta: recorrerem els llocs més interessants del poble, unes 2-3 hores, acompanyats del guia per conèixer el patrimoni, visitarem el museu, dinarem en un restaurant típic amb menjar tradicional, coneixerem algun ofici artesà i/o plantació agrícola, etc.

Se vos informarà per whatsapp i email dels detalls d'aquesta excursió (termini d'inscripcions, horari d'eixida i arribada, etc.)

ELS TATRAS: ELS CARPATS MÉS ESPECTACULARS, ENTRE ESLOVÀQUIA I POLÒNIA

COL-LABOREN: *Manolo Pérez i Miguel Ángel Valero*

· Del 16 al 25 d'agost

La SASE està preparant un viatge alternatiu per la costa nord de Galícia en el cas que el conflicte entre Rússia i Ucraïna continue actiu en pròximes dates.

El massís muntanyenc dels Tatras entre Eslovàquia i Polònia és un lloc ideal per als amants de la natura i l'excursionisme. La zona ofereix una naturalesa exuberant i verge, però a més, gràcies a la seua estratègica situació, és un bon punt de partida per conèixer tota la regió i també els imponents castells, parcs nacionals, preciosos poblets i realitzar senderisme entre paisatges i boscos frondosos. Gaudirem de la muntanya al parc nacional dels Alts Tatras: llacs, cascades, barrancs i circs glacials i descobrirem a petita escala, els paisatges de muntanya més típics d'aquesta zona europea, a més de visitar pobles encantadors que conserven les seues tradicions i conjunts declarats patrimoni de la UNESCO en Bratislava i Cracòvia.

Dimarts 16 d'agost

Eixida: 9:15 h, del c/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló i 9:45 h de la piscina municipal de Nules, cap a l'aeroport de València.

València – Zurich 12:40 – 14:45

Zurich – Viena 17:50 – 19:10

Trasllat amb autobús de Viena a Bratislava, on ens allotjarem.

Dimecres 17 d'agost

Bratislava. Dia lliure per a visitar la ciutat.

Dijous 18 d'agost

viatge des de Bratislava fins a la localitat de Poprad. En el trajecte, pararem per a realitzar una excursió pel barranc de Jánošíkove Diery. Aquesta és una de les rutes de senderisme més belles i populars del Parc Nacional Malá Fatra i, per extensió, d'Eslovàquia. El seu recorregut permet gaudir d'impressionants i bells congosts i canons calcaris, densos boscos de mitja muntanya, singulars roques i profunds valls. Acabada la ruta, continuarem el nostre viatge fins a Poprad.

Divendres 19 d'agost

Desplaçament en bus fins a Štrbské Pleso per a realitzar una excursió pel Parc Nacional dels Alts Tatras. Aquesta xicoteta serralada forma part dels Carpats Occidentals, i fa frontera entre Eslovàquia i Polònia. La localitat de Štrbské Pleso des d'on partirem, és la de major altitud del país (1.346 m). Realitzarem una excursió des del llac de Štrbské Pleso al llac Popradské Pleso i després al llac Velké Hincobo Pleso. En total 17 km i 750 m de desnivell tant positiu com negatiu. Retorn a Poprad.

Dissabte 20 d'agost

Excursió pel Parc Nacional Slovenský Raj (parc del paradís eslovac): Les gorges de Suchá Belá. Es tracta de l'excursió més popular del Parc amb una gran afluència d'excursionistes. En la primera part, recorrerem l'interior d'aquesta espectacular barrancada, i en la segona meitat, tornarem al punt de partida, per senderes i camins travessant bonics boscos.

És un barranc molt impressionant i entretingut de recórrer, equipat per a anar-hi sense problemes. Té una gran quantitat d'escales, cadenes, passarel·les, etc., que ens ajudaran a salvar els tancats i escarpats sectors de manera senzilla, sempre que no patiu de vertigen. Excursió d'11 km i 430 m de desnivell acumulat.

En acabar visitarem les coves de gel de Dobšinska, Patrimoni de la Humanitat i una de les majors coves de gel d'Europa. Allí efectuarem una visita guiada d'uns 40 minuts de duració (en eslovac) que ens permetrà endinsar-nos uns 650 m a l'interior del buit. Retorn a Poprad.

Diumenge 21 d'agost

Eixirem a la frontera amb Polònia per a caminar pels Alts Tatras. Anirem a veure les cascades Mickiewicz i Wielka i els llacs Wielki Staw, Mali Staw, Przedni Staw i Moskie Oko i també el refugi Schronisko. La cascada Wielka és la més gran de Polònia amb una altura de 70 m. El Morskie Oko, ha sigut catalogat com un dels llacs més bonics del món. En total 18,5 km i 899 m de desnivell. Tornada a Poprad.

Dilluns 22 d'agost

Dedicarem la jornada de hui a les visites turístiques als llocs més representatius de la zona: Castell de Spis, Hervartov, per a veure l'església de sant Francesc d'Assís. És el temple de fusta més antiga d'Eslovàquia, construïda al segle XV en avet roig. Bardejov, coneguda com la perla gòtica de la regió de Saris. La plaça amb l'històric ajuntament i la basílica de sant Gil, les muralles amb baluards i el barri jueu estan incloses també en la llista del Patrimoni Mundial de la Unesco. De retorn visitarem Levoca, també declarada Patrimoni de la Humanitat. Tornada a Poprad.

Dimarts 23 d'agost

Després de desdejunar i deixar les nostres maletes en l'autobús, ens dirigirem a Zaczopane (Polònia), considerada la capital d'hivern del país, destaca per les seues cases i esglésies de fusta de sostres inclinats i per ser el lloc des d'on parteixen les rutes senderistes cap al Parc Nacional dels Tatras polonesos, creat en 1954 i amb una superfície de 21.197 ha. Aquesta serà la darrera excursió pels Tatras i en acabar, el bus en durà a Cracòvia.

Dimecres 24 d'agost

Dia lliure per Cracòvia, antiga capital de Polònia i una de les ciutats més importants del país. El seu barri antic està declarat Patrimoni de la Humanitat per la Unesco, gràcies a les seues belles construccions d'estil gòtic, barroc i renaixentista.

Dijous 25 d'agost

Eixirem de l'aeroport de Cracòvia a les 10:50 h, farem escala a Frankfurt, i a les 16.25 embarcarem cap a València. Arribada a l'aeroport de València prevista a les 18:45 h, on ens recollirà el bus i ens portarà a Nules i Castelló.

Inscripcions: del 30 de maig al 3 de juny, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 1.185 €. Inclou transport a l'aeroport de València, avions des de València a Viena i des de Cracòvia a València, bus privat en tots els desplaçaments, 2 nits d'hotel a Bratislava A/D, 5 nits d'hotel en règim de M/P a Propad, 2 nits d'hotel a Cracòvia A/D, guies, excursions i assegurança d'assistència en viatge.

IMPORTANT:

Devolució de l'import de les excursions

- Autobús d'un dia: avisant amb més d'una setmana d'antelació es tornarà el 100%, i entre una setmana i 48 hores es tornarà un 60%.
- Autobús + allotjament: avisant amb més d'una setmana d'antelació es tornarà un 66%, i entre una setmana i 48 hores es tornarà un 40%.
- En el viatge d'estiu s'especificarà cada vegada.
- El no presentar-se a l'autobús comportarà automàticament la pèrdua de tot abonament.
- Aquesta norma regirà sempre que no s'especifiquen altres condicions en el detall de cada excursió.

Abans d'inscriure's, cal assabentar-se de les característiques de cada excursió per comprovar si es correspon amb les possibilitats de cadascú i per portar equipament adient al recorregut. En tot cas, cada persona assumirà el risc que comporta participar en l'excursió elegida.

Les persones que no tinguen la llicència federativa heu de comunicar-ho i se vos tramitarà una assegurança en accidents de muntanya. Preu: 3 € per persona i dia.

Comptes on ingressar la quota de les excursions, a nom de la Societat d'Amics de la Serra Espadà:

CaixaBank. IBAN: ES54 2100 6858 9613 0001 4698

Caixa Rural La Vall. IBAN: ES36 3111 5004 6611 5252 2023

*Cal indicar en l'apartat "concepte" el nom de l'excursió corresponent a l'ingrés,
així com el nom i cognom del(s) soci(s) participant(s).*

ANEC DOTARI

PONT DE NOVEMBRE DE 2021: ELS PORTS DE BESEIT (TARRAGONA)

Feia temps que no pernoctàvem en un refugi i aquesta era l'ocasió de tornar a l'època en què dormíem junts un grup gran i la festa estava assegurada. Així que vam treure el sac de dormir i moltes ganes de passar-ho bé.

La primera sorpresa va ser en veure el superautobús, bastant nou, que ens va enviar l'empresa Meseguer de 55 places per a 25 passatgers, perquè Carme n'havia demanat un de 35. Quin era el problema? Doncs que amb eixa llargària no podia pujar fins a l'àrea recreativa de sant Julià on ens havia de deixar per a començar la ruta ni tampoc portar-nos els equipatges al refugi, com estava acordat. Per aquest motiu, la primera excursió que en principi era curta, huit quilòmetres i 630 m de desnivell, va ser de dotze quilòmetres i 800 m de desnivell.

No coneixia aqueixa zona, però em vaig quedar meravellada. La tardor aguaitava i el boix, els aurons, xops... canviaven del verd al groc i roig. Comencem pujant sense treva per un atapeït bosc de boix i pineda per arribar al coll de Vallfiguera –on s'albirava una extraordinària panoràmica del Deltebre i racons de sorprenent bellesa–, fins a la nostra destinació, el mont Caro. El resultat de la primera eixida va ser de cinc baixes l'endemà, algunes a conseqüència de caigudes.

Arribem a bona hora al refugi del Caro i ací entra en acció el Jordi un xicot de divuit anys i ja treballant!, despert, actiu, amable, resolutiu, simpàtic i a més ben plantat que ens va fer l'estada molt agradable i cal dir que vam menjar molt bé perquè els sopars els portaven d'un restaurant proper. En el primer pis hi havia unes lliteres sòlides que eren llits correguts, les més altes que he vist, tant que quan pujaves et donava vertigen perquè estava sense barana, encara que, hi havia espavilats com els veïns de l'esquerra que disposaven d'una bona escala, però, a nosaltres no ens va arribar la sort. Els desgraciats que dormíem a la part de dalt a l'hora de pujar semblàvem mones agafades al cabiró quadrat amb quatre peces de fusta per a ficar els peus com podies. Clar, nosaltres ja no tenim l'agilitat dels vint anys i a més no era gens fàcil escalar a les lliteres superiors ni ficar els peus en els tascons. En arribar a la plataforma venia la dificultat d'alçar la cama i passar al llit. La segona nit vaig dormir dalt i en baixar vaig ficar el peu en una maleta dura que estava oberta i en desplaçar-se em vaig quedar encaixonada en els colzes doblats. Haguera estat graciós no ferirme a la muntanya i sí al refugi.

Luky va portar els ingredients per a preparar un cremaet: fogueret, sucre, canella, conyac... que l'acompanyarem de la tortada que va portar Lola per a celebrar el seu natalici. La vetllada va ser molt agradable i no van faltar els meus acudits

en els quals la que més riu soc jo.

Diumenge la ruta s'iniciava des del mateix refugi i tenia les seues exigències, Manolo Pérez ens va fer patinatge amb un peu, però sense conseqüències i Paco Gasch que anava davant meu, va relliscar en una roca i com portava unes herbes a la mà i no les va soltar, tocà terra en el cap, sortadament la caiguda sols li va provocar un xicotet tall al costat dret que sagnava abundantment, però ell volia seguir, perquè no sabia que s'havia ferit; ràpidament la infermera Kàtia va treure la farmaciola i va intervenir. Desviant-nos un poc del camí vam entrar a l'enorme cova del Vidre, un jaciment arqueològic que rep el nom per les cristallitzacions minerals que hi ha i més endavant ens vam trobar amb dos avis del bosc, els teixos del Marturi (arbres monumentals). Vam continuar baixant i vam passar pel coll de Caguitos i els bassis del Marturi, uns abreujadors construïts en un tronc buidat.

Dilluns tampoc vam necessitar l'autobús perquè també vam eixir des del refugi. El camí va estar còmode i sense dificultats, gran part d'ell de baixada, per a finalitzar on hauria d'haver-nos

deixat el primer dia l'autobús, però, l'autobús no hi era on havien acordat, l'àrea recreativa de l'ermita de sant Julià i no teníem cobertura per avisar-lo i a més feia fred. Mentre esperàvem tots gelats, va passar una xicoteta en un cotxe i va parar per dir-nos que el conductor de l'autobús estava prenent café a Alfara de Carles i li havia preguntat si havia vist a un grup de senderistes de 25 persones. Una estona després, va tornar a passar la mateixa jove i va agafar l'encàrrec de què si veia al conductor, l'avisara d'on estàvem. Des de l'ermita albiràvem la part baixa de la carretera i per fi el vèrem que pujava per a arreplegar-nos, però abans es va parar tres vegades per xarrar en els cotxes que baixaven i cadascú li contava que ens havia vist. Quina rissa teníem nosaltres! I ara ens quedava el dubte de si hauria agafat les maletes que havíem deixat al refugi. Sí, les portava, però ens quedava un últim treball, treure tot l'equipatge i ordenar a un costat els dels que paraven a Castelló i a l'altre els de Nules.

Malgrat que vam acabar en la farmaciola que portàvem i tots els incidents mencionats, el viatge va estar fantàstic.

Imma Vicent

ECOLOGIA

EL LINX IBÈRIC A CASA NOSTRA: SOMNI O REALITAT

Fa no molt, a diversos mitjans escrits castellonencs van aparèixer algunes notícies al voltant d'un assumpte mediambiental de gran rellevància, la reintroducció del linx ibèric a les nostres terres. Segons un estudi dut a terme per un grup d'investigació de la Facultat de Veterinària de la Universitat CEU-UCH dins del projecte Vialynx, alguns llocs concrets de la província de Castelló podrien acollir-ne aviat els primers exemplars. Tot plegat, aquest projecte planteja la creació d'un corredor natural de vora un miler de kilòmetres que enllaçaria les àrees del sud-oest peninsular, on aquesta espècie emblemàtica s'està recuperant satisfactòriament, amb la zona del Prepirineu lleidatà, on també s'està considerant reintroduir-la. Per tant, s'asseguraria la migració a altres poblacions, evitant-se així l'endogàmia, un dels grans problemes que afecten aquests

felins. L'objectiu d'aquest projecte és, abans de tot, la recuperació de zones on aquest mamífer habitava en un passat més o menys recent i restar-li alhora vulnerabilitat genètica. Actualment s'estan fent prospeccions similars al sud de Lleida, la Plana d'Utiel i algunes àrees molt concretes de les províncies de Conca i Albacete, on s'espera que el linx pugui estendre's d'ací a poc temps.

Dins de la província de Castelló s'han efectuat prospeccions als parcs naturals de la Serra d'Espadà, la Serra Calderona i el Penyagolosa. En un principi, els zoòlegs han descartat aquest últim parc com a lloc de reintroducció, degut principalment a la manca de poblacions estables de conills, sobretot a la tardor, estació de l'any amb menor abundància de lepòrids. Els altres dos espais naturals castellonencs, però, tindrien més possibilitats de rebre el vistiplau de les autoritats, especialment a causa de les amples zones de bosc i sotabosc i de les nombroses

extensions de secà, hàbitat predilecte per als conills.

Segons aquest estudi, les condicions idònies que han de donar-se per a la viabilitat del linx són diverses. En primer lloc, tot i que aquesta espècie també pot viure a espais naturals molt a prop de la mar, com és el cas del parc de Doñana, sovint sol trobar el seu òptim desenvolupament entre els 400 i els 1.400 metres d'altitud. En segon lloc, com que aquest felí es nodreix quasi exclusivament de lepòrids –més del 90% de la seua dieta–, una densitat estable de conills i catxaps, les seues cries, resulta essencial per a la seua supervivència. Quan n'escassegen, però, ocasionalment pot menjar perdius, altres ocells i petits mamífers. En tercer lloc, el linx no només necessita àrees amb vegetació espessa –llentiscars, carrascars, coscollars, ullastrars, etc.–, que afavorisquen el seu descans i la seua reproducció, sinó també espais oberts, com ara els conreus de secà tan característics de les nostres terres, on aquesta espècie puga caçar les seues preses predilectes. Un altre aspecte a tindre en compte és que el linx és un animal molt esquívol que no tolera bé la presència humana, amb la qual cosa les àrees massa antropitzades

o visitades haurien de ser descartades com a propícies per a la seua reintroducció. En aquest sentit, caldria afegir-hi que un linx adult durant l'època de zel pot arribar a tindre al seu abast una àrea de més de deu kilòmetres quadrats, o el que és el mateix, tot el terme d'Aín.

Resulta evident que, després de molts anys d'esforços de diversa índole per part de les diverses administracions públiques, gran quantitat de grups conservacionistes, entitats privades i un ample suport popular, el linx ibèric està reviscolant. A hores d'ara, les estimacions són bastant favorables, atès que se'n comptabilitzen al voltant de 1.100 exemplars a Andalusia, Extremadura, sud de Portugal i Castella la Manxa. També, però, s'ha detectat la seua presència a alguns indrets de la regió de Múrcia, Castella i Lleó, el sud d'Alacant, concretament a Villena, i la província de Madrid. És, doncs, un excel·lent moment per a reintroduir aquesta espècie en altres àrees de la geografia ibèrica.

Pablo Rubio Gijón
Professor Universitari a USIU (Kènia)

CUINAR EN VERD

FIDEUADA AMB ALGUES

Ingredients per a 4 persones:

Fideus de fideuada	1 pebrera roja
3 cullerades de tomata fregida	2 cullerades soperes d'algues espagueti de mar
3 carxofes	1 porro
1/4 de pèsols fins o bajoques	Oli d'oliva, cúrcuma i pebre roig
2 carlotes	Aigua o millor brou de verdures
300 g de xampinyó	

■ Preparació:

Talleu les carxofes a làmines i les deixeu amb aigua i llima o vinagre.

Lamineu el xampinyó.

Si fiquen bajoques les trossegeu i si empreu pèsols fins lleveu els fils.

Talleu les carlotes i el porro a rodanxes.

Primer que tot renteu les algues i deixeu-les a remull mentre sofregiu les verdures.

Amb un poc d'oli d'oliva sofregiu les carxofes, a continuació les carlotes i després el porro i la pebrera, els pèsols i les algues escorregudes. Finalment la tomata fregida.

El xampinyó ho preparem a part perquè així no queda moll i el fiqueu al final quan ja estan cuits els fideus.

Sobre la quantitat de fideus i el temps de cocció, seguiu les indicacions que venen en el paquet i afegiu el doble de brull o d'aigua.

I si teniu ganes, per a acompanyar prepareu un allioli.

Imma Vicent

PATRIMONI

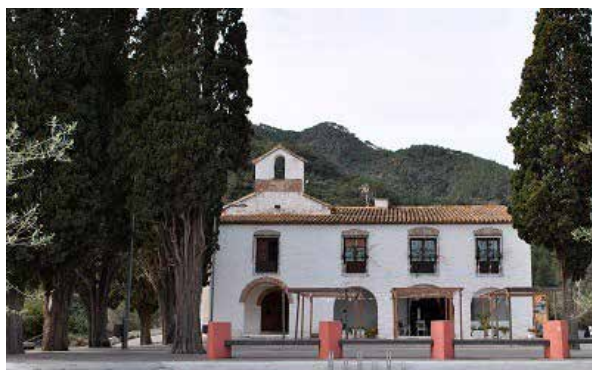
EN DEFENSA DE L'ARQUITECTURA PRÒPIA DE LA SERRA ESPADÀ

Per al seu estudi, reconeixement i protecció.

Consideracions preliminars:

Si alguns estudiosos visiten l'arquitectura del Maestrat i els Ports, ràpidament observaran que hi ha nombroses edificacions en pobles com Morella, Forcall, Catí, Sant Mateu, Vilafranca, Albocàsser, Culla, Benassal, Ares i molts altres, construïdes amb carreus de pedra perfectament treballada. Aquesta característica ve donada perquè el repoblament cristià va ser en els primers temps de la reconquesta del segle XIII, i es va portar allí la forma de construir dels llocs d'on procedien els repobladors. Les construccions vinculades al desenvolupament de l'arquitectura gòtica valenciana, amb arcs apuntats, construccions o portalades de carreus de pedra treballada als edificis principals de cada poble, són símbols del coneixement dels mestres d'obra, del poder econòmic de senyors i ordes religiosos, i a més de l'abastiment pròxim de la pedra d'aquelles comarques.

En canvi a la Serra Espadà els moriscos van sobreviure a la conquesta cristiana fins a 1609, data en què van ser expulsats. Aquests fets determinen que en la nostra Serra, per culpa de la situació de pobresa a causa del mateix entorn hostil i de l'explotació que patien per part dels seus senyors, donen com a resultat

que les construccions d'aquesta zona, siguen de forma general d'una qualitat més baixa quant a la utilització d'alguns materials com els carreus i les dovelles, que són substituïts per maçoneries i pedres de greus roigs de les ramblas.

La qualitat de les construccions

Efectivament la majoria de les edificacions estan fetes amb les pedres en estat original però arreglant-les amb molta destresa i art, estil maçoneria ordinària.

Però aquesta economia en els materials, aprofitant tot el que hi ha a l'entorn -construcció ecològica podríem dir en l'actualitat-, no desmereix el resultat, que en moltes ocasions fa que la modèstia d'aquests elements contraste amb la qualitat de l'acabat.

Tenim molts exemples a la Serra Espadà de construccions amb molt de valor patrimonial i etnogràfic, que tot i no ser d'una factura tan acurada comparable a les construccions medievals de pedra llaurada, no deuen menysprear-se. Alguns exemples són els arquets o aqüeductes de la Rambla d'Eslida, el d'Algímia, o el del Vicari a Artana; les construccions urbanes com els forns de Paviàs i el d'Higueras, també molts corrals de ramat en diferents pobles amb les seues arcades de mig punt i altres exemples que podríem citar com les diferents cases de camp i inclús els modestos ribassos dels secans de les muntanyes. Cal fer menció especial al conjunt de castells, torres i fortificacions d'origen musulmà que van formar un conjunt defensiu de gran importància amb els castells d'Artana, Eslida, Aín, Castro, Veo, Algímia, Tales, Sueras, el Xinquet... tots ells treballats amb la tècnica de tàpia de maçoneria amb la utilització de les pedres de l'entorn.

Cert que després en l'ocupació cristiana dels pobles hi ha edificacions, principalment religioses, que es construeixen amb materials més nobles, amb carreus treballats com passa amb el campanar d'Aín o l'església i campanar

d'Alcúdia, però la majoria d'edificis d'aquest tipus estan construïts amb la tècnica de la maçoneria, destacant només les cantoneres amb carreus de pedra treballada tal com passa a Eslida, Torralba del Pinar, Tales, Matet i Artana entre altres. Totes aquestes construccions tenen la característica de mantenir les façanes amb la pedra vista, amb morters de calç per tapar les juntes, i en algunes ocasions utilitzant la protecció de la pintura a la calç sobre els murs.

Problemàtica i reptes

Les característiques de les arquitectures de la Serra Espadà, en ocasions modestes en estar vinculades a les seues funcions agrícoles i ramaderes, i per tant ser construïdes per la mateixa població local, conforma una estètica pròpia i característica, molt integrada en el paisatge, i no per ser modesta o menys valorada, caldria menysprear.

Una falta d'estudis, inventaris, catàlegs i activitats per reconèixer els valors propis d'aquestes construccions, pot conduir a una falta de sensibilitat i de criteris específics de restauració i conservació, i per tant la pèrdua dels seus valors originals.

Proposta de futur

Reivindicar l'arquitectura pròpia i diferenciada de la Serra Espadà, reconeixent les diverses arquitectures, tipologies i tècniques constructives, fent valdre la maçoneria ordinària, les pedres cara vista, els materials autòctons, les arcades de mig punt, els llindars, els forjats i cobertes amb bigues de

fusta, la teula àrab... l'ús d'acurades tècniques d'arquitectures tradicionals que ha propiciat uns resultats excel·lents durant segles.

Aquests estils propis ens fa sentir orgullosos del nostre passat com a bons artesans del treball de la pedra, tradició que encara perdura tant entre els obrers de poble com entre els constructors de murs i ribassos al camp i a la muntanya. Açò fa evident que el tractament de la pedra per part dels moriscos ha perdurat fins a l'actualitat per tres motius:

1. En ser el mateix espai dels antics pobladors, naturalment els materials són els que s'han seguit usant.
2. Com els problemes de supervivència eren quasi iguals, les solucions tendeixen a semblar-se molt.
3. Els vestigis de tota mena que deixaven els moriscos eren reutilitzats i copiats perquè s'adaptaven a les necessitats dels nous habitants.

Per totes aquestes raons, les tècniques constructives han tingut continuïtat durant segles.

En un futur hauríem de fer un extens catàleg de totes les construccions morisques i altres posteriors però influenciades pels materials i formes d'edificació d'aquella època, redescobrir aquella manera de fer i reconèixer el seu caràcter i valor.

Dins dels pobles caldria analitzar l'estil constructiu, distribució d'un habitatge tradicional, el traçat urbà, edificis singulars, esglésies, ermites, calvaris i cementeris. En el camp caldria estudiar casetes i barraques tradicionals, basses, fonts, aljubs, séquies,

aqüeductes, assuts i molins. Així mateix camins de carro i ferradura. Igualment torres, castells i altres fortificacions. Naturalment també ribassos, pujadors i entrants de finca, assegadors, corrals de ramat i colmenars o corrals d'abelles. Encara altres elements com pallisses, eres, sénies, així com elements naturals de certa rellevància com muntanyes, roques, coves, avencs, etc.

Reivindicació final

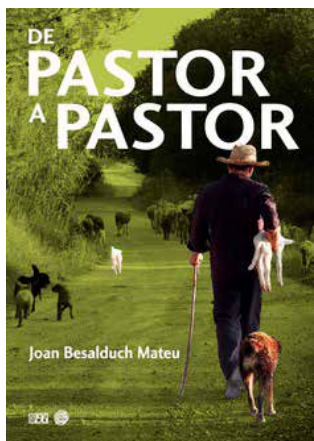
Per tal de conèixer, estimar i poder conservar adequadament el nostre patrimoni, sense perdre l'autenticitat i els seus valors propis, que

puguen perdurar a les futures generacions, és imprescindible realitzar els estudis, inventaris i catàlegs del patrimoni dels pobles d'aquest entorn territorial de la Serra Espadà.

La Llei de Patrimoni obliga als Ajuntaments a la redacció del seu Catàleg de protecció en l'àmbit municipal. Per compensar la falta de mitjans tècnics i econòmics, les administracions autonòmiques posen a la seua disposició, convocatòries públiques d'ajudes per a la redacció de catàlegs que facen possible la protecció, l'estudi de criteris i actuacions per la conservació efectiva del patrimoni.

Nelo Vilar i Josep Herrero
Associació Cultural Amics d'Artana / Artanapèdia

NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES

DE PASTOR A PASTOR

Autor:

Joan Besalduch Mateu

Edita:

Edicions 96

Guardar la rabera, assomar, pasturar... són accions que la humanitat ha fet durant mil·lennis, a Sant Mateu, al Maestrat i arreu del món. Una manera de viure, la dels pastors, que Joan Besalduch ha volgut fixar. I per això utilitza com a paradigma la vida i les reflexions del seu amic Enric Bono, pastor de Sant Mateu. Però aquesta obra no és un recull etnològic que tracte de fer una fotografia d'uns oficis en perill d'extinció. Va molt més enllà. Parla de la vida i reflexiona sobre el fet rural, la vida al camp, el despoblament, de com la natura i l'art es barregen. I per a narrar-ho, estableix un diàleg entre dos pastors: Enric Bono i l'artista, escriptor i crític d'art John Berger (*berger*, en francès vol dir 'pastor'). Una obra ambiciosa però llegidora que rebenta les falses jerarquies entre l'alta cultura i la cultura popular i reivindica la saviesa de la vida als pobles, en un context que apunta un retorn al món rural.

FONTS DE LA PLANA BAIXA, EXCURSIONS ENTRE ESPADÀ I LA MAR

Autor:

Jordi Monfort Galmes

Edita:

Círculo Rojo, S.L.

Aquest és un llibre que se serveix de l'excursionisme per a donar a conèixer al lector una part tan important del patrimoni natural i paisatgístic de la comarca de la Plana Baixa, com són les seues fonts naturals. En ell trobareu indicacions per poder localitzar fins a 82 fonts, ullals, i punts d'aigua, així com diversa informació d'aquestes i el seu entorn, com són: coordenades geogràfiques, altitud, cabal, fotos i descripció de la seua ubicació. Entre aquestes 82 fonts, hi ha algunes prou conegudes per la gent de la comarca, però també hi ha altres que no ho són tant, i fins i tot algunes que molt poca gent coneix. Sense ser un treball exhaustiu, és un llibre que servirà al lector amant de la muntanya per a conèixer un poc més aquesta comarca tan bella i de paisatges tan diversos.

Societat d'Òmics
de la Serra Espadà

ACADÈMIA
VALENCIANA
DE LA
LLENGUA

GENERALITAT
VALENCIANA

**SEMPRE
TEUA**

La teua llengua

DIPUTACIÓ
D
CASTELLÓ